

Ο ΔΗΓΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ ΚΩΣΤΑΣ ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΣ

Ἄν ὁ σύγχρονος θάνατος τοῦ Βλάχου καὶ τοῦ Κον-
 τυλάκη, ὅξω ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη μεριά, μᾶς ἀφίνει ἀ-
 διάφορους, ὁ θάνατος ὅμως τοῦ Κώστα Χατζόπουλου
 μᾶς συγκινεῖ βαθύτατα. Σοφὸς δάσκαλος ὁ πρῶτος,
 δημοσιογράφος ἀνύποπτος ὁ δεύτερος. Ὁ Χατζόπου-
 λος, λογοτέχνης, δημιουργός. Οἱ δυὸ πρῶτοι φεύγου-
 νε, γιὰ νὰ ξεχαστοῦνε σὲ λίγο ὀριστικά. Ἐκεῖνος δη-
 μιουργεῖ μιὰ θέση ξεχωριστὴ στὴ φτωχὴ ἱστορία τῆς
 νεώτερης λογοτεχνίας μας, μὲ τὸ πολύκλαδο ἔργο του
 πὺν ἀξίζει ὅλο τὸ ἐνδιαφέρον τῆς κριτικῆς. Ἀντιπρό-
 σωποι ἐκεῖνοι μᾶς ἐποχῆς περασμένης, καταδικασμέ-
 νης, πὺν σβήνει σιγὰ-σιγὰ, γιὰ νὰ καταντήσουνε σὲ
 λίγο ἀπλή ἱστορικὴ ἀνάμνηση, ἀντιπρόσωπος τῆς ση-
 μερινῆς ζωῆς ὁ Χατζόπουλος, τῆς ζωῆς πὺν ὀλοένα
 πλάθεται μὲ καινούριο ὕλικὸ πὺν μᾶς χορηγεῖ πλού-
 σια ἢ ἐξέλιξη καὶ πὺν ὀλοένα παλεύει γιὰ νὰ διαμορ-
 φωθεῖ σὲ ἔκφραση καὶ σὲ μορφή ἀπόλυτα καλλιτε-
 χνική. Μέσα στὰ στενὰ σύνορα ἑνὸς βιαστικοῦ ἄρ-
 θρου, δέν εἶναι ὁ καταλληλότερος τύπος γιὰ μιὰ κρι-
 τικὴ ἀνάλυση τοῦ δηγηματογραφικοῦ ἔργου τοῦ Κ.
 Χατζόπουλου. Αὐτὸ θὰ γίνεῖ, καὶ πρέπει νὰ γίνεῖ, μιὰ
 μέρα ἀπὸ τὸν ἀμερόληπτο κριτικὸ πὺν θᾶχει ὅλα τὰ
 μέσα καὶ ὅλη τὴν καλὴ διάθεση νὰ κοιτάξει τὸ ἔργο του
 ἀπὸ ὅλες τὶς μεριές, νὰ τὸ συγκρίνει, νὰ τὸ τοποθε-
 τήσει στὴ θέση πὺν τοῦ ἀνήκει, δείχνοντας ποιά στοι-
 χεῖα ἀπὸ τὸ ἔργο αὐτὸ εἶναι προωρισμένα νὰ ζήσου-
 νε καὶ ποιά εἶναι καταδικασμένα σὲ θάνατο. Σήμερα,
 βιαστικά, καὶ μὲ τὴ συγκίνηση πὺν μὲ κατέχει γιὰ τὸν
 πρόωρο θάνατο ἑνὸς ἀξίου τεχνίτη καὶ φίλου, πὺν
 τοῦ ἔχω ἀφιερῶσει τὸ πρῶτο μου ρομάντσο « Στὸ
 Ἄλμπουρο», χαράζω αὐτὲς τὶς λίγες γραμμὲς γιὰ νὰ
 τονίσω τὴν προσωπικὴ μου γνώμη γιὰ τὴ θέση πὺν
 νομίζω πὺν πρέπει νὰ πάρει στὸ σύγχρονο Ἑλληνικὸ
 δῆγημα. Ὁ Χατζόπουλος βρῆκε τὸ δῆγημα στὴν τε-
 λευταία περίοδο τῆς ἠθογραφίας. Εἶναι ἢ περίοδο τῆς
 παρακμῆς τοῦ εἴδους αὐτοῦ πὺν ὡς τόσο μᾶς ἔδωκε
 κάμποσα δείγματα ἀξία νὰ προσεχτοῦνε. Τὸ δῆγημά

μας, ακολουθώντας την εξέλιξη της κοινωνίας μας, είχε αρχίσει να βρίσκει ασφυκτικά τα όρια της ήθογραφίας. Η ζωή του χωριού, στενή και μαραζάριχη, έδωσε στο δήγημα ό,τι είχε να δώσει. Μια άλλη ζωή, πλατύτερη, αρχίζει να δημιουργείται με τη βιομηχανική και έμπορική ανάπτυξη του τόπου μας. Η πολυθρόνη ζωή της πόλης, αρχίζει να τραβάει την προσοχή του τεχνίτη. Τα κοινωνικά προβλήματα που γεννάει ή σύγκρουση των οικονομικών συμφερόντων κ' ή αντίθεση των ήθικων ιδεών, αρχίζουν να γίνονται το αγαπητό θέμα της τέχνης που ζητάει κάτι πιο μεστό, κάτι πιο έντονο, ύστερα από το νερούλιασμα της ειδυλλιακής ήθογραφίας, που στα τελευταία χρόνια είχε καταντήσει απλή σαχλολογία. Στη μεταβατική αυτή εποχή στέκει το δήγημα του Χατζόπουλου. Πίσω το χωριό, και μπρός ή πόλη. Ο Χατζόπουλος, που μεγάλο μέρος της ζωής του είχε ζήσει στη Γερμανία, στη χώρα που ίσια ίσια ή βιομηχανική εξέλιξη είχε κάνει τα μεγαλύτερα θαύματα κ' είχε ιδεί από κοντά και με τα ίδια του τα μάτια το κοινωνικό πρόβλημα να συνταράσσει άγρια τις λαϊκές μάζες και να κλονίζει ολόκληρο το κοινωνικό οικοδόμημα, αυτός, προικισμένος με μάτι διορατικό, φύση ζωντανή, δέν μπορούσε να μείνη ασυγκίνητος, ανεπηρέαστος. Αυτό διακρίνει ίσια ίσια τους ζωντανούς ανθρώπους. Δέν κλείνουν τα μάτια τους προς τη ζωή που απλώνεται γύρω τους ή προσπαθεί να δημιουργηθεί. Έτσι έκανε ο Βλάχος, και, κάπως λιγότερο βέβαια, ο Κοντυλάκης. Ούτε είναι δικαιολογία, όπως ακούσαμε από δοκησιόφρους κριτικούς, πως το περιβάλλο κ' οι συνθήκες δέν τον αφήσανε να ιδεί τη ζωή. Την ίδια εποχή και μέσζ στις ίδιες συνθήκες άλλοι γκρεμίσανε τον τοίχο και μέσζ από το ράγισμα είδανε τον ήλιο. Έτσι ο Χατζόπουλος καταπιάνεται κι αυτός το ήθογραφικό δήγημα, μα φροντίζει συνάμα να του πλατύνει τα σύνορα. Το πλουτίζει και με στοιχεία κοινωνικά. Κρούει την πόρτα στο κοινωνικό δήγημα που μέλλει να σημάνει το θάνατο στην περίοδο της ήθογραφίας. Μια καινούρια τέχνη, καινούρια βέβαια για τον τόπο μας, τον ανεξέλιχτο τότε κοινωνικά, θαμποχαράζει. Κ' έπειτα: "Έπειτα ο Χατζόπουλος σταματάει απότομα, απροσδόκητα. Σά δειλιασμένος, σά σσισμένος, σά μετανοημένος στέκεται στη μέση του δρόμου και κοιτάζει. Δέν έχει την τάχνη να γυρίσει πίσω, μα δέν έχει και το θάρρος να προχωρήσει προς το δρόμο που του ανοίγεται πλατώς μπροστά, γιομάτος έλπίδες. Η τιμή του δημιουργού του κοινωνιστικού δηγημάτου προωριζότανε γι άλλους. Στο «Φθινόπωρο» που αποτελεί την τελευταία δηγηματογραφική του εμφάνιση, παρουσιάζεται τραηγμένος όλοτελα από τα θέλητρα της μυστικότητας ψυχολογικής ανάλυσης, επηρεασμένος αναμφισβήτητα από «Το βιβλίο του μικρού άδεοφού» που είχε μεταφράσει από το Σουηδικό. Έτσι το δηγηματογραφικό έργο του Χατζόπουλου απομένει δίχως καθορισμένο χαρακτήρα. Ός την τελευταία του στιγμή φαίνεται σά να ψάχνει για να βρει το δρόμο του. Δέν μπόρεσε λοιπόν να δημιουργήσει έναν ώρισμένο κόσμο, τον κόσμο του, που άνάμεσά του να κινείται λεύτερα και να εκδηλώνεται, πράμα που είναι απαραίτητο για ένα συγγραφέα, γιατί αυτό ίσια ίσια του καθορίζει το χαρακτήρα. Γιατί από το Χατζόπουλο έλειπε ή πίστη. Η πίστη ή άθώα,

που μās κυριέει και της δινώμαστε ολόκληροι. Είτανε από το σκαρί των ανθρώπων, που γλήγορα παίρνουνε φωτιά για μια ιδέα και γλήγορα ξεθυμαίνουνε. Από το Μόναχο προσπαθεί να μās μιήσει σ' ένα σσιστικό δημοτικιστικό σύνδεσμο για να καταντήσει στο τέλος ένας σκληρός άρνητης του σσισλισμού και να μās ξαναδώσει πάλε, με κάτι τελευταία ποιητικά του δημιουργήματα την έλπίδα κάποιας επιστροφής στους παλιούς έρωτές του. Το ίδιο και με τη γλώσσα. Δημοτικιστής με άπόλυτη πίστη, συγκεντρώνει στο περιοδικό ή «Τέχνη» (1898), όλο το μαλιαρισμό που κανε τότε την πρώτη εμφάνισή του, για να καταντήσει με τις τελευταίες άμφιβολίες του, στη δεύτερη έκδοση της «Ιφιγένειας», μια έκδοση γιομάτη από γλωσσικό συντηρητισμό. Σ' αυτό, ένα μεγάλο μέρος από την εύτυνη πέφτει πιθανώτατα και στον Έκπαιδευτικό όμιλο. Η προσέγγισή του στον Όμιλο του στάθηκε ολέθρια, κι αυτή του δυνάμωσε και του καλλιέργησε όλες τις άμφιβολίες που του είχανε γεννηθεί τώρα τελευταία ως προς το ζήτημα της γλώσσας. Λίγο ακόμα και θα τον ώδηγούσε στον πνευματικό τάφο. Γιατί, όπως παραπονότανε, δέν μπορούσε πιά να εκδηλωθεί με τη δημοτική, και τότε φοβέριζε πως θα ξαναγυρίσει στην καθαρεύουσα, τότε έλεγε πως το ζήτημα της γλώσσας του έστεικε άδιάφορο γιατί αυτός για ένα μόνο είχε να φροντίσει πιά, πως να δημιουργήσει στυλ. Πως το έννοούσε αυτό το στυλ, δέν μās άφησε δυστυχώς ο θάνατος να το κρίνουμε σε νεώτερα έργα του. Μένει ακόμα ο ποιητής Χατζόπουλος, ο σσισλιστής, ο μεταφραστής, ακόμα κι ο άνθρωπος. Για κάθε μια από αυτές τις όψεις, που είναι άπαοσίτητες για να συμπληρωθεί ή εικόνα, θα μιλήσουνε οι άλλοι συντάχτες αυτού του φύλλου. Ανακεφαλαιώνοντας, βρίσκω πως ο Χατζόπουλος σά δηγηματογράφος, βρίσκεται στο μεταβατικό εκείνο σημείο, που τελιώνει μια εποχή κι αρχίζει μια άλλη καινούρια. Έζησε σε εποχή ζύμωσης πνευματικής και κοινωνικής, όπου οι ιδέες δέν είχανε καλά - καλά στον τόπο μας αποκρυσταλλωθεί. Αυτή την άοριστία, αυτή τη ζύμωση την έλέπουμε και στο έργο του, που στέκεται πιο πολύ σά μια έντονη καλλιτεχνική προσπάθεια. Τι θα μās έδινε ακόμα ο Χατζόπουλος; κι ά θα μās έδινε κάτι άνώτερο, αυτό δέν μπορούμε να το ξαίρουμε, γιατί είτανε ο άνθρωπος που δέν προχωρούσε κανονικά, μα όλο κι άλλαζε, ή, όπως το δικαιολογούσε ο Ί. δος, βρισκότανε σε μια άδιάκοπη εξέλιξη, πράμα που δέν είναι κι άπόλυτα όρθό, γιατί εξέλιξη σημαίνει πορεία προς τα εμπρός πάνω σε ώρισμένη γραμμή. Κι ο Χατζόπουλος ώρισμένη κατεύθυνση δέν είχε. Προσπαθούσε, άναζητούσε. Είχε όμως ένα σεβασμό προς την Τέχνη του που τον εμπόδιζε να κατεβεί στο ταπεινό επίπεδο του βιομήχανου ή του δημοσιογράφου. Δέν μπορούμε να ειπούμε πως με το θάνατό του το δήγημά μας κινυνεύει. Το Ρωμιάζικο δήγημα βρίσκεται σήμερα σε άξια χέρια. Όπως κι αν είναι, χάνουμε έναν τεχνίτη, που το ταλέντο του και τη μόρφωσή του τα χρησιμοποίησε πάντα για τον έξευρωπάσιό του μονήλιασμένου ήθογραφικού δηγημάτου και γενικώτερα και με όλη την κάποια σκληράδα της, για τη διαμόρφωση μιας στρογγυλεμένης, μοντέρνας πρόζας.